

SLOBODAN BERBERSKI

NA MARGINAMA BORENJA I SMRTI

Boris Pilnjak je neodvojiv od Oktobarske revolucije, od revolucionarnog u njoj, od njenog duha i smisla, njene najdublje suštine. Pravo rođenje njegovo, nije 1894, već, u okršajima revolucije, u Zavoložu, kako on, nesumnjivo autobiografski, kaže u pripovesti „Ivan Moskva“, za njenog glavnog junaka.

Javio se u literaturi, sa svojim osobenim svjetom, najavom novoga, i u svome preživjotu, periodu do revolucije, tako, tek Oktobar od njega gradi ureptalog i smelog istraživača odnosa života i umjetnosti, odnosa onog u čoveku što se vrlo retko kaže glasno i „čulnog umetničkog očišćenja“, (Hegel), sa afirmativnim stavom „da je umetnost pozvana da otkrije istinu“, (Hegel), u du-

Pilnjak u revoluciji vidi prvu radost Rusije. Ona je za njega oslobađanje od vekovnih nanosa; očišćenje i preporod; oživotvorenje slobodarskog i nesputanog u duhu i karakteru ruskog naroda, protiv nastalih deformacija u periodu kapitalizma. U „Goloj godini“, vrlo određeno afirmiše i svoj negativan odnos prema feudalizmu, preživlom. Već u ovoj knjizi žigoše tudje revoluciji, demaskira malograđjansko i špekulantsko.

Upravo zato što je akter revolucije, njen izraz, s mnogo hrabrosti i odlučnosti, autentičnosti, slika gotovo sve njene tokove. Istoriju ne reže i ne lakira. Objektivno, iako ne i objektivistički, govorno naučnom preciznošću, donosi mnogoljetnost rus-

se uveče uvlači u svoju sobu i svira na flauti, svedjedno kako; Jegorki daje neuzdržanost, („Živela je Rusija pod Tatarima — bilo je tatarsko ropstvo. Živela je Rusija pod Nemcima — bilo je nemačko ropstvo. Rusija je i sama za sebe pametna. Nemač — i on je pametan, ali je njegov um budalast, — čuva ga za vater. Govorim ti ja na skupu: ne postoji nikakva internacionala, već postoji samo narodna ruska revolucija, buna, i ništa više. Kao pod Stjepanom Timofejevičem.“ — A Karla Marksov?“ — pitaju. Nemač je, velim, pa mora biti da je budala. — „A Lenjin?“ — Lenjin je, velim, od muzičkog soja, boljševik, a vi mora da ste komunisti. Morate, velim, zvoniti na sva zvona oslobodjenju iz ropstva! Zemlja seljacima! Trgovce — napolje! Spahije — napolje, derikože! Učredilku — dole, već d' se uvede sovjet u čitavoj zemlji, da dolaze svi, koji žele, i da se odlučuje otvoreno. Čaj — napolje, kafu — napolje, — da se pije samo braga. Da bude vera i istina. Prestonica — Moskva. Veruj u šta hoćeš, makar i u panj. A komuniste — i njih napolje! — boljševici će se, velim, sami snaći. Te ti mene zbog discipline pravo u haps!“) slika-jući i time jedan od odnosa prema revoluciji.

Revolucija se deformiše i degeneriše posle Lenjina. Pilnjak, među prvima, ne bez melanholije i tragike, i ne bez jetke oporosti i otpora, već 1925, u „Legendi o neugašenom mesecu“, slika proces birokratiziranja, odvajanja od duha revolucije, sa snažnim aludiranjem na smrt revolucionara Frunzea i njegovog ubicu „nepresamitljivog čoveka“ — Staljina. Tragedija je dvostruka. Na kormilu države i već ne-revolucije nalazi se „nepresamitljivi čovek“, („tri telefonska aparata dovodila su u kabinet tri gradske arterije, da bi se iz tišine moglo komandovati gradom, znati sve o gradu, o svim njegovim arterijama. U kabinetu, na pisaćem stolu, ležao je pribor za pisanje, masivan, od bronzje i u futrole pera bilo je uvučeno tuce crvenih i plavih olovaka. Na zidu u kabinetu, iza pisaćeg stola, bio je instaliran radio prijemnik sa dva para slušalica, i, kao četa u stavu mirno, postrojen sistem električnih zvonaca — od zvonca za prijavnicu do zvonca za slučaj „ratne uzbune“. Nasuprot pisaćem stolu nalazila se fotelja. Za pisaćim stolom u kabinetu, na drvenoj stolici, sedeo je nepresamitljivi čovek. „ardine na prozorima behu dopola spuštene i išpod zelenog abažura na pisaćem stolu gorela je lampa — i u senci se nije videlo lice tog nepresamitljivog čoveka“), tvorac samo — i velikodržavlja, apsolutni gospodar, a na drugoj strani komandarm Nikolaj Ivanovič Gavrilov („Komandat armije je govorilo o ratu — i verovatno nije opažao kako je dok je govorio o armiji, prestajao da bude ktač i postajao vojvodskodija i crveni general crvene armije; komandant armije je govorilo o Orehovu-Zujevu i orehovo-zujevskim vremenima — i verovatno nije opažao kako je postojao ktač...“), sa bluznikom, koja je sašivena od zelene vojničke čolje, sa dvojstvom ktača-revolucionara

VLADETA PETRIĆ

PORTRE B. A.

bokom uverenju da se tako može služiti revoluciji. Pilnjak nije samo pozdravio „mečavu i vihor“ kako neki malograđjanski informatori beleže, već je bio i njen aktivan borac. Upravo u toj činjenici treba videti korene njegove etičke čvrstine u slikanju revolucije i njenih deformacija.

„Gola godina“, životno delo Borisa Pilnjaka, izražava već gotovo sve autorove aspekte filozofsko-sociološke, estetsko-spoznajne, literarne, psihološke, iako neke tek u embrionom stanju.

kog društva, sudbine i protivrečne aspekte. Bez apriorizma utvrđuje odlazak jednog dela feudalne porodice u smrt, drugog, degenerisanog, u boljševike. Slika bez karikiranja anarhiste; povučene stare kulture; objavljuje: „U taj dan, u taj čas, u izvršnom odboru, sin Arhip Arhipov neustrašivo je napisao reč: — streljati“, a da ga, ipak, naslika i kao melanholika i kao čoveka aktivne mašte; bez dvoumljenja donosi lik Lajtisa, šefa Čeke, koji

MIHAJ AVRAMESKU

Nesanica

Sa ozarenim drvećem
razbiše se ogledala sna.
Po kući jadikuje
misao zadržta,
plesniva,
što otpreda nedovršenu nit.

Promuklo i jako
laju mi u bubnim opnama
slepi miševi nejasnih jutara.

Na zenici zore
zalutao je žučkasti plamičak
i duga obojena
ne vidi se na vidiku.

Kao kolut u vodi s večeri
podrtavaju mi živci
nabrekli od tegoba.

RADU FLORA

Zdravica

Za S.

Na pragu listopada
da ti misao doleti
u kljunu golubijem
i miomiris prostrtoga lišča
na čitlu trotoara
da ti u med pretvore košute
na vrhovima nožica tananih.

Glas utkan
u žuboru izvora
i krila lahorića
na nozi
svakoj.

U okrilju zima
pahuljice nadanja
nek ti zaveju okna smetova
zvezdicama vidika.

Novi Sad, oktobra 1953

i komandarma-birokratizmom tek načetog, koga i Potap, (jedan „od najkrupnijih revolucionara iz „jata slavni“ Osamnaeste godine“), „sumnjivo je ubedljivo“ da treba da se operiše. Komandarm Gavrilov u diktatu „nepresamitljivog čoveka“, (druže komandante, sečaš li se kako smo raspravljali o tome da li ćemo slati ili nećemo četiri hiljade ljudi u sigurnu smrt? Naredio si da se pošalju. Postupio si pravilno. Posle tri nedelje bićeš na nogama. Oprosti mi, već sam naredio... Oprosti, nema tu više šta da se kaže, druže Gavrilove“), druže svoju smrt, bez snage da joj suprostavi. Još jedino napisao je tri nisma, sa oznakom „Otvoriti posle moje smrti“. U jednom, upućenom revolucionaru Popovu, sasvim će određeno stajati:

„Znam da ću umreti“. Svemoć birokratije, čiji je deo, u izvesnom smislu i sam komandarm, ali još uvek i sa revolucionarnim u sebi, odnosi brutalnu pobedu nad revolucionarnim, prinudivši i samog Pilnjaka na pokajničke izjave.

Dve godine kasnije, 1927, Pilnjak će, nošen svojom mišlju i misijom, od pojedinačnog preći na opšte, dublje uroniti u degeneraciju revolucije pripovetkom „Ivan Moskva“. Već na prvim stranicama pripovedaće će utvrditi: „Revolucija predje ledeni mosid... Oprosti, nema tu više šta da se kaže, druže Gavrilove“, druže svoju smrt, u epohu života ruskih gradova, porodišvi ne se dostojevštinu, već nešto strašnije, čime se bavi klinička psihopatologija“. To je stanje već veoma značajne deprimitiranosti, širih raz-

(NASTAVAK NA 12. STR.)

STOJANKA
GROZDANOV

Slomila sam jedan točak

Ti me ne voliš.
Mama ne može više da kupi
mojoj lazi igračku
koje će biti Branko.
Moje doviđenja greje nam stopalo.
Gde je starost.
Ti si ovdje. Zaam da ćeš otići,
ja ne mogu da nadjem ruke.
A lišće nešto čeka...
Plotaik se danas nije
za nama poredjao
Dugački koraci moje mašte
plaču pod krovom.
Meni je tesno dvorište kiše.
Trebala alica.
Možda nisam bila dobra —
Kad su mi odneli priču?
Ako je neko bio priča, neko čiti.
Moja priča sad spava.
Ako nije,
Naučite me da probudim
moju malu priču. Ona to ne ume.

Ponekad te oživi
malo ime od mastila
na mojoj klapi.
Moje lice
Svet je okrenuo sebi.
Nebo se trgo zbog nečega
i moje su oči potekle
u Veliki mrak
Ja ne umem da pričam ovu stepu priču.
Volim te kao moju zelenu klupu
U kojoj sedimo nas tri.
Boju smo opalile azdasima
i šestarima od gvozdja
Sestoškolci
sa puno vrabaca pod kapom
i zagriznutom željom.
Kad znam da me ne voliš
želja mi je
da sakrijem krpicu
kojom sam brisala prah
sa naših doviđenja.

Kuži da pisam sanjala kako smo volele
violina bez jahača.
Imale smo na čelu bore kad je vetar
amorio prste.
Onda je pesma natela prvu mrcinu.
Juče sam čitala dok se smejala laž.
Ti je ne smeš čiti. Zato pevam.
Ako svakog jutra pojimo ogrebotine
ne pomisli da bog daje pljunci iz hodanja
dvojku.

Njega majka ne uči da plače.
Zašto nisi bila prijatelj samo jedne moje
godine. Ona je bila noć.
Preskočila me je staričkim jednim skokom
a istina, sa zidovima od moga detinjstva
htela je pobeći. Od boli u bol. Od mene a
moju boi.
Mala železnica od bronzne
dobila sam dok nije bilo važno da sam
devojčica
Polako se svlače moje najvernije suze.
Onda ih nestane
na starom grumenu sunca.
Kad budem prolazila, pevaju
da bude za svaki tvoj dan.
Do jutra su prozori klimali oknima
a onda su te zaboravili.
Ja sam izgubila sva tvoja pisma. Piši mi da me voliš.
Slomila sam jedan točak a ti ćeš ipak voleti železnicu.
Zaam da mi ne možeš kupiti drugi. Ipak. Ja ću ti doći.

Iz jednog metala skovali smo dan.
Kiše dodju i popljaju se na sve.
Čekić noći kad zalupa
mi smo parčiči metala.
Kad pesbesni to više nije noć-mali,
a sunce podojeno psećim mlekom onemi pod teretom
tajni.

Za F. F.

NA MARGINAMA
BORENJA
I SMRTI

(NASTAVAK SA DRUGE STRANE)
mera. Ivan Moskva, nekadanji
crveni komandir, mora da upozna:
„Ostao mi je još samo mozak,
ali i on se zamagljuje. Razgova-
ram s čovekom, i odjedanput
čoveka nestaje, a mesto čoveka
preda mnom sedi neka strašna,
krvava država“. U očaju bezizlaz-
nosti određeno definiše svoju
misao: „ne mogu da shvatim gde
sam da urlam kao pas“. Crveni
komandir, sada crveni direktor,
istraživač radioaktivnih baza, pu-
nom tragikom karakteriše stepen
deformacija: „Ja sam se odrekao
sebe“ i njegov ratni drug,
„redov Semen Kijestov“, piše
mu „koliko su se našli putevi
razmimošli, ti si crveni direktor,
pun odgovornosti, a od mene je
sudbina stvorila drumskog raz-
bojnika“. Ostaje mu još napor,
posle svih smrti u sebi, racional-
no određen: „da se bar mozgom
iščupam iz sebe“. U pripoveci
„Mahagoni“, (koja će pokrenuti
čitav oratorijum mižnje birokrati-
je), Ivan Ožigov utvrđuje punu di-
jagnozu stanja: „sada isteruju
sve lenjinke i trockiste“ iz par-
tije, pa, „Plaći, Akime, plaći
ovog časa, za izgubljinim komu-
nizmom“.

Motiv smrti, naročito pri-
sutan i na određen način, u
pripovetkama „Legenda o neu-
gašenom mesecu“, „Ivan Mos-
kva“, i u posebnom vidu u
„Mahagoni“, nije kod Piljnaka
mutna religiozna-mistična op-
sesija, već čvrsto saznanje ne-
minovnosti u situaciji gde je
Lajts iz „Gole godine“ izrastao
u apsolutnog i neograničenog
gospodara. Nikolaj Ivanovič Gav-
rilov, u istoj meri kao i Ivan
Moskva, znaju da moraju umreti
i u istoj meri nemaju snage ma
šta da učine, jer, Piljnjak, ne-
vidi društvenu snagu na koju se
može osloniti u borenju.

Nova, pogotovo takva životna i
literarna gradnja, tražila je i
nova, drugačija izražajna sred-
stva. Zbivanja su razbila stare,
ustaljene forme života, Piljnjak
je razbio mirnu formu romana i
pripovetke. Psihologiziranja i
pretežno statistična meditiranja
postale su neprihvatljiva i zas-
tarelala u svojoj tromosti za burnu
materiju revolucije i njene de-
formacije, tako isprepletene i
manifestovane u mnogim protiv-
rečnostima, nekad grotesno pre-
poznavanju daleke prošlosti, do-
vedene do krajnjeg apsurdna.
Romansijer i pripovedač odlučno
će razbiti klasičnu formu. U
„Goloj godini“ neće uvesti cen-
tralne ličnosti, već biografije i
sudbine u okviru revolucije. Ži-
vot se slika, nalzged paradok-
salnom metodom - nesintetizi-
rajući, a u totalitetu. Sve rašči-
njava odlučnim potezima, jarkim
bojama, dubokim zarezom u
psihologiju ljudi i karakterisanje
stanja. Mnogostrukim, pa ipak
ne disonantnim elementima,
(naročito u „Goloj godini“) os-
tvaruje se zgusnutost atmosfere,
temperamentno, i u prigušenosti-
ma — poetski, deskriptivno, i
faktografski, sa sugeriranjem
nemarnog i anarhičnog i rhaičnog
u detalju, a da se nikad ne naruši
neraskidivost kohezičnog, puna
mera i sklad.

Boris Piljnjak, revolucionar u
idejno-spoznajnom, jed-
nako kao i u literarno-estetskom,
nepovratno je zaratio s birokrati-
jom, bio mleven u njenom žrv-
nju, do optužbe za „špijun-
stvo“, do fizičkog uništenja, na-
lazeći svoje mesto i smisao u je-
dino mogućoj smelosti.

Ulica je nada,
Koraci čežnja,
a ugao razočarenje.

Tako je svaki dan.

Devojka crvene kose
zelenih očiju
i bez pogleda
ponovo odlazi sama.

Na uglu niko nije čekao.

Devojka laže sebi:
Čovek bez lica
čekaće sutra
mada nisam lepa.

Nada ne ubedjuje više.

Ulica postaje senka,
koraci samo zvuk
a ugao tišina.

Dušanika DAMJANOVIC

VLADETA PETRIĆ

DVOJE

Slobodan BERBERSKI